

Enric Guinot
Universitat de València

**FEUDALS I CAMPEROLS
EL MARC DE LES RELACIONS SENYORIALS
EN EL MÓN RURAL VALENCIÀ**

L'estudi sobre el model de feudalisme i de relacions socials feudals que va existir al País Valencià medieval encara està en bona part per fer, trobant-nos encara en una situació d'anàlisi de casos locals o comarcals, per la qual cosa resulten encara complicades les generalitzacions globals. Amb tot, i amb totes les reserves, podem intentar fer una primera descripció dels seus tres més fonamentals a partir del que coneguem, centrant-nos en el procés de construcció de les relacions de poder feudals i la instauració dels mecanismes d'exacció inherents i que anomenem renda feudal.

En primer lloc cal recordar que ens trobem davant un model de societat feudal que és generat per un procés de conquesta militar en una de les fronteres de l'Europa feudal del segle XIII, en un moment en què el model de relacions socials feudals ha evolucionat força des de els inicis del «canvi feudal», i té lloc sobre un territori que va a mantenir la seva majoria de poblament musulmà, si més no durant altre segle més. Així doncs, els elements de frontera, conquesta, importació del model i integració de població aliena en principi a ell van a donar-li uns trets significatius, encara que semblants bàsicament als de la resta de l'Europa feudal.

Es per tot açò que parlem d'un feudalisme «repoblador», perquè va ésser importat des de fora del territori valencià, traslladant-se el model marc i referencial de relacions feudals imperants en aqueixa època del segle XIII per Catalunya i Aragó; a més, va donar-se'n en una zona de frontera amb el món musulmà, el Sharq al Andalus, situació que va generar tot un procés d'influències i adaptació del model social i econòmic a la realitat dels intercanvis i la guerra amb els musulmans; així mateix, aquest feudalisme va ésser imposat per un procés de conquesta militar, per la qual cosa, per una banda, va ser la classe dominant feudal i, per altra banda, la minoria cristiana del segle XIII es va veure obligada a adoptar mecanismes de control i submissió de la població musulmana dominada, convertint-se en un problema bàsic l'aconseguir l'atracció i establiment de pobladors cristians que asseguraren militarment la supremacia feudal; en darrer lloc, va produir-se la integració de la població islàmica en aqueix model de relacions feudals, anorreant en uns casos el model de vida intern bàsic d'aqueixa societat, i sols adaptant-lo externament al model feudal, especialment en l'àmbit de les relacions de poder i dels mecanismes i mètodes de l'exacció de la renda feudal.

Justament per tractar-se d'un model de feudalisme importat i establert des de dalt per la classe dominant en funció de la seua apropiació de la terra, va ser aquesta classe feudal en totes les seues variants: monarquia, noblesa laica, bisbes i monestirs, la que va anar estipulant a través de diversos mecanismes: Llibre del Repartiment, repartiments locals, cartes pobla, establiments individuals, les condicions d'accés de la classe camperola, i en un sentit més

ampli dels grups no privilegiats, inclosos els urbans, a l'explotació de la terra, així com va anar fixant els nivells d'exacció, de renda feudal, que anaven a rebre a canvi.

En quant als nivells i trets d'aqueixos mecanismes d'extracció de la renda, tant al cas de pobles de cristians com de musulmans, els estudis dels darrers anys ens mostren un quadre relativament diferent a les teories plantejades fins ara. En general, podem afirmar que no existeix una línia definida i concreta que, per a l'època d'expansió econòmica, palese diferències marcades entre realenc i senyoriu com a tals, presentant aquest darrer com més dur. Les diferències de nivells de renda feudal entre uns i altres foren mínimes normalment en raó del baix nivell en tots ells; en canvi, els casos de rendes més fortes es donaren en alguns senyorius eclesiàstics, en els menuts senyorius d'una o unes alqueries d'algun cavaller o ciutadà, situades a l'entorn de les grans ciutats de realenc, i, amb trets comuns, en tots els senyorius de musulmans, els quals, i ja des del moment de la conquesta patiren uns nivells de participació de les collites, treballs forçats, rendes en diners i obligacions personals molt superior al de la mitjana dels pobles de senyoriu poblats per cristians.

En general, els elements de la renda feudal en el País Valencià medieval són els comuns a tot l'occident feudal europeu: l'usufructe de la terra per part del camperolat i el viure-hi en el marc territorial d'un senyoriu implicava l'existència de tota una sèrie de càrregues i obligacions vers el seu senyor, bé fóra en raó del conreu de la terra directament o bé de manera personal sobre els veïns de la població: són la participació de fruits, les prestacions personals, corvees o sofres; les rendes sobre el ramat; els diversos monopolis: molins, forns, ferreria, taverna, tendes, obradors artesanals, carnisseria i pescateria, notaria, etc.; el pagament d'impostos fiscals, unes vegades comunals, cas de la «cena» o la «peita», i d'altres vegades de forma personal, com ara el morabatí, les capitacions o besants dels musulmans i jueus o els pagaments pel trànsit comercial i compra-venda de productes al mercat o fira: lleudes, peatges, sises, etc.

Per altra banda es troba el marc de la jurisdicció, el dret d'exercir justícia sobre els veïns d'un poble, el qual, a mida que anà passant el temps, va passar majoritàriament a mans dels propis senyors del lloc, convertint-se en un element molt important en el procés de manteniment i reproducció del sistema de relacions socials feudals. A tot açò cal afegir l'existència externa al marc de cadascú dels senyorius d'altres dos poders que intervenien en la vida del camperolat mitjeval: l'Església, amb les seues competències supraterrrenals però també amb els seus poders ben terrenals: delmes i primícies, i, per altra part, el poder emergent de la monarquia, la qual començà a generar diversos drets sobre la població dels seus regnes, superposant-se o compe-

tint segons els casos amb els drets de la noblesa, però, en tot cas, incidint uns i d'altres sobre les capes populars de cada poble.

En quant a la concreció d'aquests elements, en primer lloc podem destacar el fet de què, en funció del repoblament dels segles XIII i XIV, hi ha molts pobles en què la terra era establerta emfitèuticament però de forma franca, sense demanar censos o particions a canvi. Per altra part, la monarquia va repoblar en el segle XIII altres viles de forma alodial, donant en propietat les parcel·les, i, quan amb el temps, algunes d'elles foren donades en senyoriu, la terra continuà sent alodial, per la qual cosa el nou senyor del lloc sols aconseguia establir rendes per la terra sobre les noves partides i parcel·les que poguera establir a partir d'aqueix moment. Es per açò que a època Moderna trobem una part del senyoriu en què sembla que el senyor no tinga drets «territorials», però en tot cas açò seria un fenomen particular en el context del senyoriu valencià, el qual, tradicionalment, tingué les terres establertes en emfiteusi.

El que hem comprovat és que aquesta emfiteusi sense cobrament de censos a canvi fou el sistema majoritari i dominant durant l'època Medieval en tots aquells pobles de senyoriu poblats per cristians, amb l'excepció d'aquells situats a la franja més rica agràriament de les planes costaneres entre Castelló i Dénia, conformant-se com el sistema tradicional d'establiment de la terra. En canvi, la quasi totalitat de les aljames musulmanes, per on s'hi troben, i els pobles de cristians d'aqueixes planes solen pagar particions de la collita, variant entre 1/4 i 1/12 normalment, depenent si són regadiu o secà les parcel·les, i sols excepcionalment apareix el pagament de censos fixos en metàl·lic, pagats bé individualment, bé de forma col·lectiva per tota la comunitat, prenent la forma normalment d'una «peita». Es interessant constatar com durant el segle XIII la monarquia va establir freqüentment terres del reialenc a canvi de censos en metàl·lic, per la qual cosa es donaren situacions parcials en què la terra al senyoriu era franca mentre a alguns punts del reialenc sí pagava censos.

Per altra part, com les rendes sobre la terra són mínimes, i no existeixen ni reserves senyorials ni prestacions personals, llevat dels musulmans, la renda feudal de molts pobles quedà constituïda majoritàriament pel terç del delme, tant en senyoriu com al reialenc, complementada secundàriament per ingressos dels herbatges, possessió d'animals, monopolis tradicionals i rendes sobre el comerç, amb concrecions molt irregulars perquè a molts pobles alguna o algunes d'elles es trobaven establertes en favor de veïns o de la comunitat. En canvi, les aljames musulmanes es varen veure sotmeses a quasi tots aquests elements de la renda, freqüentment mantenint la nomenclatura tradicional islàmica, (algram, alfarda, sofres, etc.), afegint-se un ampli ventall

d'obligacions de caràcter personal i que s'assemblen molt més a les situacions de servitud tradicionals: drets de nocces, aldehes, herència...

En resum, podem dir que no va existir una distribució coherent dels tipus de renda feudal per etapes de la conquesta, més enllà de què paguen més les terres més riques, la qual cosa no vol dir que implique condicions més dures. Per altra part constatem com aquest costum d'establir les terres en emfiteusi sense particions o censos individuals es mantigué en els segles XIV i XV, a mida que els musulmans foren expulsats i establerts nous colons cristians. També queda clar que no hi ha una diferència significativa en exigir unes o altres rendes segons quin membre de la noblesa es tracte: Rei, noblesa laica o eclesiàstica. Sols amb el temps, amb l'alineació de bona part del Patrimoni Reial, la monarquia va quedar sols amb viles poblades per cristians, amb nivells de renda clarament inferiors als dels musulmans. Finalment, es constata que els nivells de la renda feudal són molt més elevats per a les comunitats musulmanes que no les cristianes, incidint a més en bona part en aspectes molt més lligats a la servitud personal i obligacions individuals.